

K R O N I K A

100 rocznica urodzin Profesora Josefa Hrabáka

3 grudnia 2012 roku minie setna rocznica urodzin jednego z najwybitniejszych i najbardziej płodnych teoretyków i historyków literatury czeskiej, Profesora Josefa Hrabáka. Rocznicą tą zachęca do zamyślenia się nad dziełem czeskiego literaturoznawcy.

Pierwsze prace Josefa Hrabáka nie tylko wyznaczyły jego drogę badawczą, ale i zdecydowały o niej na wiele lat. *Staropolský verš ve srovnání se staročeským* z roku 1937 zwrócił jego uwagę z jednej strony na wersologię, ale z drugiej na literaturę czeską, zwłaszcza najstarszą (choć wiele prac poświęcił on także literaturze nowszej i współczesnej; wystarczy tu wspomnieć wielokrotnie wznawiane prace *Dějiny české literatury* 1959, *Starší česká literatura* 1964, *Průvodce po dějinách české literatury* 1978, *Jedenáct století* 1982, *Petr Bezruč a jeho doba* 1946, *Napínavá četba pod lupou* 1986 czy *Karel Nový* 1983). Druga jego monografia – *Smilova škola* (1941) – również jest poświęcona wersologii czeskiej. Temat ten kontynuował aż do końca swojej pracy naukowej. Sprzyjały temu prowadzone w tym czasie przez niego wykłady na Uniwersytecie oraz tradycja badań mediewistycznych na Uniwersytecie w Brnie. Ich efektem (zwłaszcza wykładu Czeski dramat renesansowy i barokowy) były kolejne monografie: *Staročeská drama* (1950), monografia, na którą długo czekano w Czechach, ponieważ ta problematyka, zwłaszcza po okresie pobiałogórskim, zawsze znajdowała się poza wagą czeskich badaczy, a także: *Lidová drama pobělohorská* (1951) i *Sedm interludií* (1953). Podsumowaniem zaś tych żmudnych badań nad literaturą staroczeską są *Studie ze starší české literatury* (1956), poprzedzone wieloma artykułami teoretycznymi oraz artykułami bogato udokumentowanymi materiałem badawczym¹. Zwraca on w nich uwagę na fakt, że podstawą literatury czeskiej jest jej nawiązanie do ludowości i ludyczności oraz gra z tym i kategoriami kulturowymi (por. też monografię *O barokní kultuře* 1968).

Zdobyte w trakcie wielu bardzo szczegółowych analiz utworów literatury czeskiej doświadczenie dało Josefowi Hrabákowi solidną podstawę materiałową

i teoretyczną do dalszych prac nad wersologią czeską. Jego pierwsze w tym zakresie prace – *Úvod do teorie verše* (1956; rumuński przekład *Introducere in teoria versificatei* 1983) i *Studie o českém verši* (1959) – niemal natychmiast były wznawiane (por. np. *Úvod do teorie verše*: 1958, 1964, 1970, 1978, 1986). Jednak autor nie ograniczył się w nich tylko do analiz najstarszej czeskiej liryki, włączył także swoje obserwacje i refleksje nad poezją Jaroslava Seiferta i Mikuláška, chociaż trzeba tu stwierdzić, że starsza literatura czeska wyznaczała ten prymarny warsztat materiałowy, konfrontowany z utworami z epok późniejszych. Natomiast niejako czysto teoretycznymi pracami poświęconymi wersologii są monografie *Z problémů českého verše* (1964) i *O charakter českého verše* (1970).

Wersologia nie stanowiła jedyne obszaru badań teoretycznych Profesora. Interesowały go także zagadnienia żywotności gatunków literackich, ich poetyki i struktury czy środków wyrazu w utworach literackich (poetyckich i prozatorskich), czemu dał wyraz choćby w pracach *Čtení o románu* (1981), *Poetika* (1973, 1977) czy *Literární komparatistika* (1978), ale także *Úvahy o literatuře* (1983, współautor V. Štěpánek) i *Úvod do teorie literatury* (1987, rozdział 1–6) dotyczyły tego aspektu. Badania te pomogły mu również zestawić kanon utworów poetyckich literatury czeskiej w postaci trzatomowej antologii liryki czeskiej, zatytułowanej *Tisíc let české poezie* (1974).

Nie sposób omówić tutaj całej spuścizny naukowej Profesora Josefa Hrabáka. Ich szczegółową charakterystykę opisali już Vlastimil Válka, Milan Kopecký i Dušan Jeřábek². Powyższe uwagi mają charakter jedynie wspomnieniowy, odsyłam więc zainteresowanych do artykułów wyżej wymienionych autorów. Wspomnijmy jedynie tutaj o pracach o charakterze monograficznym, poświęconych twórczości poszczególnych pisarzy czeskich. Wyżej wymienialem już pracę *Petr Bezruč a jeho doba* (1946), która jest jakoby zapowiedzią tego kierunku badań. Ponadto należy wymienić takie tytuły, jak: *Miloš V. Kratochvíl* (1979), *Rudolf Těsnohlídek* (1982), *Karel Nový* (1983), *František Kožík* (1984) i *Jiří Křenek* (1988). Wspomnijmy również i o tym, że prof. J. Hrabák był redaktorem wielu tomów zbiorowych i prac edytorskich, zwłaszcza dzieł literatury staroczeskiej.

Profesor Josef Hrabák brał również aktywny udział w życiu naukowym. Nie tylko wygłaszał referaty na konferencjach naukowych w Czechosłowacji i zagranicą, ale też recenzował w czeskich i zagranicznych pismach naukowych bardzo wiele prac naukowych rodzimych i zagranicznych literaturoznawców. W ten sposób włączał się on w nurt międzynarodowych badań literaturoznawczych, a zarazem dawał taką

¹ Spis publikacji Profesora Josefa Hrabáka obejmuje ponad 1400 pozycji (1062 – wymienione w pracy Veseleho z 1972 r., 231 – w *Bibliografii...* z roku 1982 i 101 – w *Bibliografii... M. Krčmowej* z 1992 r.). Por. J. Veselý, *Bibliografie díla Josefa Hrabáka*, SPN, Praha 1972; J. Veselý, *Bibliografie díla Josefa Hrabáka za léta 1973–1981*, „Česká literatura” XXX, 1982, s. 429–448; M. Krčmová, *Bibliografie díla Josefa Hrabáka za léta 1982–1990*, „Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity D 39”, 1992, s. 165–172.

² Por. V. Válka, *Šedesátiny Josefa Hrabáka*, „Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity D 19”, 1972, s. 184–186; M. Kopecký, *Jubileum Josefa Hrabáka*, „Universitas” 77, nr 6, s. 92–93; D. Jeřábek, *Sedmdesát let Josefa Hrabáka*, „Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity D 30”, 1983, s. 95–98. Por. również: <http://www.knihovnicka.net/kniha/32938-cteni-o-romanu-hrabak-josef/obsah-dila>.

możliwość młodszym kolegom, zapoznając ich z badaniami prowadzonymi w innych ośrodkach Czechosłowacji i zagranicą.

Wspomnijmy tutaj także o tym, że Profesor Josef Hrabák nie zaniedbywał strony dydaktycznej literaturoznawstwa. Brał udział także w opracowywaniu i wydawaniu podręczników do nauki teorii literatury dla uczniów szkół średnich, które miały pomóc w odpowiednim kształceniu czytelnika literatury czeskiej (np. *Umíte číst poezii?* 1963, *Umíte číst poezii a prózu* 1971, *Řeč písemnictví. Umění vnímat umění* 1986, *Napínavá četba pod lupou* 1986, *Od laciného optimismu k hororu* 1989).

Na zakończenie przypomnijmy drogę zawodową Profesora Josefa Hrabáka. Po ukończeniu studiów na kierunku filologia czeska i filologia francuska w 1935 roku rozpoczął on pracę jako nauczyciel szkoły średniej. Po II wojnie światowej zaproponowano mu asystenturę na ówczesnym Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu w Brnie, którą przyjął, a od 1948 roku był zatrudniony jako profesor. W 1953 roku przeniósł się na Wydział Filozoficzny, gdzie powierzono mu funkcję kierownika Katedry Literatury Czeskiej i Teorii Literatury. Pracował w niej do momentu przejścia na emeryturę. W latach 1954–1960 pełnił tu funkcję dziekana Wydziału Filozoficznego. Pełnił również wiele innych funkcji w czeskich towarzystwach i komisjach naukowych. Odszedł od nas 6 sierpnia 1987 roku. W uznaniu jego pracy naukowej został mianowany członkiem korespondentem Czechosłowackiej Akademii Nauk, postawił bowiem podwaliny pod czeską teorię literatury, którą rozwijał do ostatnich chwil swego życia. Wiele pokoleń korzystało i będzie jeszcze korzystało z jego fundamentalnych dla literaturoznawstwa prac.

Mieczysław Bałowski, Poznań